

איך חולקים נכון? לימוד לאור תורתו של הרב קוק

הקדמה

דף הלימוד עוסק בריבוי דעות וריבוי מחלוקות הלכתיות תוך התמקדות בהשקפתו של הרב קוק זצ"ל על המחלוקת בבית המדרש. נחשף לנושא המחלוקת, הסובלנות וריבוי הדעות בהלכה היהודית.

מהי מחלוקת?

בטרם נתחיל את הלימוד נסו לענות על השאלות הבאות-

- מהי מחלוקת?
- האם מחלוקת היא דבר טוב או רע?
- האם כל ויכוח/ריב או קונפליקט הם מחלוקת?

המחלוקת על היתר המכירה

הרב אברהם יצחק הכהן קוק היה רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל. הרב קוק היה ציוני ותמך במתיישבים החלוצים שהחלו ליישב את ארץ ישראל. אולם דבר זה עורר מחלוקת רבה מצד גורמים שסברו שאין לעשות זאת.

אחת המחלוקות הבולטות שהתגלעו בין הרב קוק לרבנים חרדים היתה בנוגע להיתר מכירה בשנת השמיטה. על פי היתר זה, שבו תמך הרב קוק, ניתן יהיה למכור את הקרקע לגוי בשנת שמיטה כיון שקרקעותיו אינן חייבות בשמיטה. כך ניתן להמשיך לעבוד ולסחור ביבולים שגדלים על קרקע זאת למרות איסורי השביעית. הרב קוק תמך באפשרות זו כיוון שחשש שהחקלאות העברית תתמוטט אם יאלצו החקלאים לשמוט לחלוטין את שדותיהם בשמיטה. מנגד עמדו רבנים שהתנגדו להיתר המכירה, בניהם גם הרב יעקב דוד וילובסקי (רידב"ז) רבה של העיר צפת. כחלק מן המחלוקת נאמרו דברים קשים על הרב קוק מצד מתנגדיו. בתגובה למכתב קשה שכתב הרידב"ז כנגד היתר המכירה ונגד הרב קוק, כתב הרב קוק:

"כי כמים הפנים לפנים, ואני מרגיש לבת קודש אש אהבתו הקדושה בקרב לבבי יעומק נפשי, ומים רבים לא ישטפוה,

וכל העניינים שעברו בינינו בעניין חילוקי הדעות של ההתנהגות על דבר השביעית- שכונת שנינו היא ב"ה רצויה לשם-שמים, ומני ומניה יתקלס עילאה ב"ה (ומזה ומזה יתעלה שמו של הקב"ה),

לא יכבו את מוקד אש הקודש הזה שנשרש במעמקי הנשמה לברית-עולם...

ומה שכתב, שקשה לו לדבר נגדי קשות- אל יעלה על לבבו הטהור,

כי מצטער אני לשמע דברי-קשות נאמרים לשם-שמים נגדי,

כי הלא המדבר קשות לשם-שמים עובד הוא עבודת השי"ת בזה, ולא ירע עיני בזה שעל-ידי אדם מישראל עושה מצוה.

ואם בטבע האדם יש קצת צער על זה, הלא נאמר לנו מפי חז"ל הקדושים "לפום צערא אגרא" (על פי מידת הצער שעובר האדם כך גדל שכרו), ונאמן בעל-הגמול שישלם שכרנו בזה שנזכה לעבדו באמת, ולשוב לפניו באהבה בכל לב וכל נפש, אנו וכל ישראל חברים בלב אחד."

- על פי דבריו של הרב קוק, המחלוקת בינו לבין הרידב"ז איננה שלילית. מדוע הוא סובר כך?
- למעשה, בדבריו אלה מכוון הרב קוק למושג "מחלוקת לשם שמיים". מהו לדעתכם ההבדל בין מחלוקת שאיננה לשם שמיים, למחלוקת לשם שמיים? על מנת לגבש תשובה אתם מוזמנים לקרוא את דבריו של הרב יונתן אייבשיץ - "בזאת יודע, אם המחולקים ובעלי ריבות - זולת הדבר שחלקו בו ומנגדים זה לזה - הם אוהבים גמורים בלב ונפש, זהו אות שמחלוקתם לשם שמים, אבל אם אויבים ונוטרים שנאה זה לזה על ידי מחלוקת, זהו שלא לשם שמים" (ר' יונתן אייבשיץ. יערות דבש, ב', ח')
- כאשר יש מחלוקת לשם שמים בין אנשים כיצד עליהם לחוש זה אל זה? כיצד עליהם לנהוג אחד אל השני?
- האם דבר זה מבטל את המחלוקת?

האם מחלוקת היא דבר חיובי או שלילי?

התורה שבעל פה- המשנה, הגמרא, ספרות הראשונים והאחרונים ועד ימינו אלה- מלאות כולן במחלוקות רבות.

❖ גישה אחת סוברת כי מחלוקות נובעות ממדרגה נמוכה של התלמידים:

תניא, אמר רבי יוסי: מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ... נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו (אם ידעו את הדין) - אמרו להם.
ואם לאו - עומדין למניין. רבו המטמאים - טימאו, רבו המטהרין - טיהרו. (אם לא ידעו החכמים את הדין התכנסו לדין והחליטו על פי הרוב)
משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צורכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות.
(בבלי, סנהדרין פח:ב)

❖ גישה אחרת סוברת כי מחלוקות הן דבר מבורך התורם לעולם:

כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים;
ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים.
איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמאי;
ו[איזו היא מחלוקת] שאינה לשם שמים, זו מחלוקת קורח ועדתו.
(משנה אבות, פרק ה משנה יז)

- הסבירו את שתי הגישות בשפתכם. עם איזו מן הגישות הזדהתם יותר?

אפשרות לפתרון הקונפליקט מוצע על ידי הגמרא:

"דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד" -

בעלי אספות - אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין.
 שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרעה אחד – א-ל אחד נתנו, פרנס אחד אמרו, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב (שמות כ, א) 'וַיְדַבֵּר אֲ-לֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה', אף אתה עשה אזניך כאפרכסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין...".
 (תלמוד בבלי, חגיגה, דף ג ע"ב)

- מה עשויה המציאות של ריבוי דעות ליצור?
- מהו הפתרון שמציעה הגמרא לאדם השואל את עצמו כיצד יש ללמוד תורה לאור ריבוי המחלוקות?
- לאור זאת, מה דעתך – מתי מחלוקת היא חיובית ומתי היא שלילית? האם מחלוקת חיובית יכולה להפוך לשלילית?

הרב קוק סבר כי ריבוי דעות הוא דבר חשוב והכרחי. קראו את הקטע מדבריו של הרב קוק וענו על השאלות שאחריו-

יש טועים שחושבים שהשלום העולמי לא יבנה כי אם על ידי צביון אחד בדעות ותכונות, ואם כן כשרואים תלמידי חכמים חוקרים בחכמה ודעת תורה, ועל ידי המחקר מתרבים הצדדים והשיטות, חושבים שבזה הם גורמים למחלוקת והפך השלום.
 ובאמת אינו כן, כי השלום האמיתי אי אפשר שיבוא לעולם כי אם דווקא על ידי הערך של ריבוי השלום. הריבוי של השלום הוא, שיתראו כל הצדדים וכל השיטות, ויתבררו איך כולם יש להם מקום, כל אחד לפי ערכו, מקומו ועניינו.
 ואדרבה, גם העניינים הנראים כמיותרים או כסותרים, יראו כשמתגלה אמת החכמה לכל צדדיה, שרק על ידי קיבוץ כל החלקים וכל הפרטים וכל הדעות הנראות שונות ... דווקא על ידם יראה אור האמת והצדק.
 (הרב אברהם יצחק הכהן קוק, עולת ראייה כרך א, עמ' של-שלא)

- כיצד לדעתו של הרב קוק יצא השלום לאור?
- מה תפקידה של מחלוקת בהבאת השלום?

לסיכום

לאור שני הקטעים מדברי הרב קוק שלמדתם- נסו לנסח כללים לניהול נכון של מחלוקת.